

MODEL OF INTERACTION BETWEEN ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND DIGITAL HUMANISM AS A TOOL FOR ENSURING HUMANITARIAN SECURITY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Valentyna Voronkova

*Zaporizhzhia National University, Engineering Educational and Scientific Institute named after Yu.M. Potebny, Department of Project Management and Administration
Fanatska Str., 10, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine
<https://orcid.org/orcid.org/0000-0002-0719-1546>*

Vitalina Nikitenko

*Zaporizhzhia National University, Engineering Educational and Scientific Institute named after Yu.M. Potebny, Department of Project Management and Administration
Fanatska Str., 10, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9588-7836>*

Mykyta Slyusar

*Zaporizhzhia National University, Engineering Educational and Scientific Institute named after Yu. M. Potebny, Department of Project Management and Administration
Fanatska Str., 10, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine
<http://orcid.org/0000-0002-6423-9155>*

The study is devoted to the development of a model of interaction between artificial intelligence and digital humanism as a tool for ensuring humanitarian security and sustainable development in the post-war reconstruction of Ukraine. The model integrates AI technological tools with humanistic values, creating an ethical, socially responsible, and innovative platform for the development of social, cultural, and economic spheres. The aim of the study is to develop a conceptual model of interaction between artificial intelligence and digital humanism as a tool for ensuring humanitarian security and sustainable development in the context of Ukraine's post-war recovery. mechanisms for integrating technological and humanistic approaches to support social stability. Postmodernism as a methodology allows us to reveal hidden power mechanisms, ideological layers, and normative assumptions embedded in dominant digital, social, and cultural narratives. The postmodernist approach involves the use of qualitative methods of analysis – discursive analysis, hermeneutics, critical interpretation, and deconstructive reading of texts and practices. The model enables the forecasting of population needs, the optimization of resources, the support of cultural identity, and the building of trust in digital technologies. The practical value of the model lies in the application of integrated mechanisms for public administration, education, culture, the economy, and creative industries, which contributes to the sustainable development and post-war recovery of Ukraine. A model of interaction between artificial intelligence and digital humanism has been developed to ensure humanitarian security in the post-war reconstruction of Ukraine. The essence of the digital humanism model as the basis for the ethical and socially responsible application of artificial intelligence has been clarified. The mechanisms for integrating the AI and digital humanism model for the sustainable development of the social, cultural, and economic spheres have been substantiated. It has been concluded that the integrated model of interaction between artificial intelligence and digital humanism demonstrates a combination of the technological potential of AI with humanistic values, creating a new paradigm for Ukraine's post-war development.

Key words: artificial intelligence, digital humanism, humanitarian security, sustainable development, post-war recovery, social stability, integrated model.

Дата першого надходження статті до видання: 21.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026

УДК 1:81:17

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.64.6>

ВІЙНА ЯК ВИПРОБУВАННЯ МОВИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ МОРАЛЬНИХ ПОНЯТЬ У ВОЄННОМУ ДИСКУРСІ

Людмила Вороновська

*Національний університет цивільного захисту України,
Навчально-науковий інститут цивільного захисту,
кафедра соціальних і гуманітарних дисциплін
вул. Онопрієнка, 8, 18034, м. Черкаси, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2815-2500>*

Стаття присвячена філософському аналізу мови війни як специфічного дискурсивного простору, в межах якого відбувається глибока трансформація базових моральних понять і нормативних орієнтирів. Вихідним положенням дослідження є теза про те, що війна постає не лише як соціально-політична подія або форма збройного конфлікту, але й як граничний досвід, що піддає випробуванню саму можливість стабільного етичного мовлення. У цьому контексті мова війни розглядається не як нейтральний інструмент опису реальності, а як активний чинник формування морального судження індивіда та колективної свідомості.

Матеріали, викладені в дослідженні, концептуалізують взаємозв'язок між змінами у мовному житті, зумовленими воєнним досвідом, та переосмисленням етичної нормативності, зокрема таких моральних понять, як відповідальність, насильство, справедливість і зло. Особливу увагу приділено аналізу того, яким чином воєнний дискурс трансформує уявлення про суб'єкта моральної дії, сприяючи зсуву від індивідуальної відповідальності до колективних і безособових форм її легітиматії. Показано, що мовні практики війни не лише описують моральні дилеми, але й структурують способи їх осмислення, часто знижуючи рівень етичної рефлексії через апеляцію до необхідності, наказу або історичної неминучості.

У статті здійснено філософський аналіз процесів нормалізації насильства у воєнному мовленні, зокрема, через використання евфемізмів та технократичних формулювань, що змінюють афективний і смисловий вимір моральної оцінки дії. Розглянуто трансформацію поняття справедливості в умовах війни, коли універсалістські етичні принципи поступаються логіці відплати, колективної пам'яті та ідентичнісно забарвлених наративів. Окремо проаналізовано феномен бінарзації морального простору, в межах якого зло персоналізується та екстерналізується, що спрощує моральну навігацію, але водночас приховує складність етичних рішень.

У висновках наголошується на тому, що мовні трансформації, спричинені війною, мають довготривалі наслідки для післявоєнного морального простору, впливаючи на відновлення етичної чутливості та можливість відповідального публічного мовлення. Стаття обґрунтовує необхідність критичної рефлексії над мовою війни як передумови моральної реконструкції в постконфліктному суспільстві.

Ключові слова: мова війни, воєнний дискурс, моральні поняття, етична нормативність, відповідальність, насильство, справедливість, колективна свідомість.

Війна є не лише воєнно-політичним чи соціальним явищем, але й глибоким мовно-смисловим зламом, у межах якого трансформуються звичні етичні категорії, норми та способи розуміння дійсності. У воєнному контексті такі базові поняття, як «насильство», «зло», «героїзм», «жертва», «відповідальність», «свобода», «справедливість», набувають нових значень або радикально переосмислюються. Мова війни перестає бути

© Вороновська Л., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

лише описовим інструментом і перетворюється на нормативний механізм, що формує моральні оцінки, легітимує дії та впливає на колективне сприйняття допустимого і недопустимого.

Проблема полягає в тому, що ці мовні зміни часто відбуваються стихійно, під тиском екстремального досвіду, пропаганди, емоційної мобілізації та травми, що ускладнює критичне осмислення нових смислових горизонтів. У результаті виникає напруження між традиційними етичними концепціями та реальними мовними практиками воєнного часу, яке філософія не може ігнорувати. Недостатньо дослідженим залишається питання, як саме мова війни змінює моральні рамки мислення, і чим є ці зміни: тимчасовою адаптацією або такими, що мають довготривалі наслідки для етичної свідомості суспільства.

Аналіз мови війни й трансформації її етичного і смислового горизонту безпосередньо пов'язаний з низкою ключових наукових і практичних завдань. У теоретичному вимірі це завдання філософського осмислення динаміки моральних понять в умовах граничного досвіду, а також переосмислення ролі мови як середовища формування етичних норм. Такий аналіз сприяє розвитку сучасної етики, філософії мови, герменевтики та соціальної філософії, зокрема в контексті кризових і воєнних ситуацій.

У практичному вимірі дослідження має значення для публічного дискурсу, журналістики, освіти, політичної комунікації та процесів післявоєнного відновлення. Усвідомлення того, як воєнна мова нормалізує насильство, змінює уявлення про ворога, жертву й відповідальність, є необхідною умовою для формування етично відповідального мовлення, протидії дегуманізації та підготовки суспільства до рефлексії над пережитим досвідом. Зрештою, філософський аналіз мови війни є важливим кроком до відновлення здатності до морального судження у посттравматичному суспільстві та побудови стійкого ціннісного горизонту після завершення воєнного конфлікту.

У сучасній філософії, гуманітаристиці та соціальних науках проблема мови війни розглядається в кількох взаємопов'язаних, але концептуально різних напрямках.

У фокусі герменевтичної традиції (Г.-Г. Гадамер, П. Рікер) мова розуміється як середовище формування смислів, а не нейтральний інструмент опису реальності. Сучасні дослідження, що спираються на ці підходи, зазначають: війна змінює «горизонт розуміння», в рамках якого слова набувають нових конотацій. Поняття «насильство», «ворог», «захист» і «втрати» інтерпретуються інакше залежно від контексту загрози, що підтверджує рікерівську тезу про нарративну природу морального досвіду.

Водночас більшість герменевтичних робіт зосереджується на інтерпретації текстів і дискурсів, залишаючи поза увагою системний аналіз того, як саме мовні зсуви впливають на етичну нормативність, тобто на зміну критеріїв допустимого й недопустимого. Г.-Г. Гадамер наголошував на тому, що «буття, яке може бути зрозумілим, є мовою» [4, с. 470].

Ця теза є принциповою для аналізу мови війни, оскільки воєнний досвід радикально змінює сам горизонт розуміння, в парадигмі якого функціонують етичні поняття. Поль Рікер, розвиваючи герменевтичну перспективу, підкреслював нарративний характер людського досвіду: «Ми розуміємо себе лише опосередковано – через знаки, символи й оповіді» [5, с. 15].

Сучасні дослідження, що спираються на ці ідеї, аналізують воєнні наративи, проте здебільшого зосереджуються на текстах і пам'яті, залишаючи відкритим питання етичних наслідків мовних трансформацій.

Для політичної філософії значний вплив має концепція М. Фуко, який розглядав мову як форму влади й дисципліни. Його відома теза «дискурс – це не просто те, що виражає владу, а те, через що влада здійснюється» [6, с. 52] дає змогу осмислювати мову

війни як механізм легітимації насильства та виключення. У сучасних публікаціях воєнна риторика аналізується як спосіб нормалізації того, що в мирному контексті вважалося б морально неприйнятним.

Джорджо Агамбен, розвиваючи ідею стану винятку, зауважує: «Стан винятку має тенденцію ставати правилом» [1, с. 7]. Це положення є надзвичайно важливим для аналізу мови війни, адже мовні практики, сформовані в умовах надзвичайності, часто зберігаються і після завершення воєнних дій.

Ганна Арендт однією з перших звернула увагу на небезпеку мовної баналізації зла. У праці «Айхман у Єрусалимі» вона зазначала, що зло може бути не демонічним, а буденним, пов'язаним з мовною й мисленневою шаблонністю: «Найбільше зло у світі чиниться людьми, які ніколи не приймають рішення бути добрими чи злими» [2, с. 287]. У контексті війни ця думка набуває особливої актуальності, оскільки мова може знімати із суб'єкта моральну відповідальність, замінюючи особисте судження готовими формулами («так треба», «інакше не можна»).

Водночас більшість сучасних етичних досліджень зосереджується на нормативних теоріях війни, не аналізуючи мовні умови можливості морального судження.

Значний евристичний потенціал для аналізу мови війни має концепція мовних ігор Л. Вітгенштайна. Його твердження «значення слова – це його вживання в мові» [3, с. 43] дає змогу розглядати воєнну мову як окрему форму життя, в межах якої змінюються критерії значення і, відповідно, етичної оцінки. Слова «норма», «допустимо», «виправдано» функціонують у війні інакше, ніж у мирному контексті, що має глибокі наслідки для моральної свідомості. Проте в науковій літературі ці ідеї рідко застосовуються до системного аналізу етичних трансформацій, спричинених війною.

Незважаючи на значний доробок, залишаються недостатньо дослідженими такі аспекти: мова як джерело етичної нормативності, а не лише як відображення вже наявних моральних позицій; тривалість мовних змін: зникає воєнний смисловий горизонт після завершення війни, чи він інтегрується в повсякденну мораль; відповідальність мовця, яку Арендт пов'язувала зі здатністю мислити й судити, але яка залишається недостатньо концептуалізованою у воєнному контексті; повсякденна мова війни як філософська проблема, а не лише як об'єкт соціолінгвістичного аналізу.

Означена стаття спрямована на подолання цих обмежень шляхом філософського аналізу мови війни як простору формування нового етичного і смислового горизонту.

Метою статті є філософський аналіз мови війни як чинника трансформації етичного й смислового горизонту базових моральних понять, зокрема таких, як відповідальність, насильство, справедливість, зло та допустимість дії, а також виявлення ролі мовних практик у формуванні морального судження індивіда й колективної свідомості в умовах воєнного досвіду.

Для досягнення поставленої мети стаття спрямована на концептуалізацію взаємозв'язку між змінами у мовному вжитку та переосмисленням етичної нормативності, а також на з'ясування потенційних довготривалих наслідків воєнної мови для післявоєнного морального простору.

Війна є граничним досвідом, що ставить під сумнів не лише соціальні інститути, але й саму можливість стабільного морального мовлення. Як зауважував Ганс-Георг Гадамер, «історія не належить нам – ми належимо історії» [4, с. 276], а отже, у ситуації війни змінюється сам горизонт розуміння, в межах якого функціонують моральні поняття. Мова війни постає не просто засобом опису подій, а простором формування нових смислів, у яких етична нормативність зазнає радикального переозначення.

Трансформація поняття відповідальності у воєнному дискурсі тісно пов'язана з проблемою суб'єкта моральної дії. Ганна Арендт, аналізуючи досвід тоталітарного насильства, застерігала від небезпеки зведення відповідальності до функціонального виконання ролі: «Найбільше зло у світі чиниться не злим наміром, а людьми, які відмовляються мислити» [2, с. 287].

У воєнному мовленні формули на кшталт «так вимагала ситуація» або «це був наказ» створюють саме той тип безособової відповідальності, про який писала Арендт у контексті «банальності зла». Мова тут не просто знімає індивідуальний тягар рішення, а трансформує саме уявлення про моральну агентність.

Проблема насильства у воєнному дискурсі може бути прояснена через розрізнення, запропоноване Арендт між владою та насильством: «Насильство може зруйнувати владу, але воно ніколи не здатне її створити» [2, с. 51].

Однак у мові війни це розрізнення часто стирається. Евфемістичні конструкції («зачистка», «нейтралізація») виконують функцію моральної анестезії, знижуючи чутливість до руйнівного характеру дії. Тут доречно звернутися до Поля Рікера, який наголошував на тому, що «мова ніколи не є невинною: вона завжди щось відкриває і щось приховує» [5, с. 85].

Таким чином, мовна практика стає співучасником нормалізації насильства, не заперечуючи його формально, але позбавляючи його моральної гостроти.

У воєнному досвіді поняття справедливості дедалі більше набуває характеру партикулярної, історично та афективно зумовленої категорії. Як зазначав Карл Ясперс у роботі про провини після катастрофи війни, «існує різниця між юридичною провинною і моральною відповідальністю, яку жоден суд не може вичерпати» [8, с. 25].

Воєнний дискурс схильний зводити справедливість до логіки відплати, де моральна оцінка підмінюється наративом колективної кривди. Мова в цьому разі не лише описує справедливість, але й конструює її як форму моральної компенсації, що виходить за межі універсалістської етики.

Особливо радикальних змін зазнає поняття зла. Війна сприяє його екстерналізації та персоніфікації. Емманюель Левінас застерігав від такого спрощення, наголошуючи на тому, що етика починається не з абстрактних категорій, а з відповідальності перед Іншим: «Я відповідальний за Іншого без очікування взаємності» [9, с. 245].

Воєнна мова, навпаки, схильна знімати обличчя Іншого, редукуючи його до образу ворога. У цьому сенсі мова війни не лише описує зло, а створює умови, за яких моральна рефлексія стає структурно ускладненою.

Важливим є усвідомлення того, що мовні трансформації, зумовлені війною, не зникають автоматично з настанням миру. Як зазначав Поль Рікер, «пам'ять і забуття завжди вплетені в наратив» [5, с. 107], а отже, воєнна мова продовжує впливати на післявоєнний моральний простір через колективні наративи, символи та усталені мовні формули.

Наукові результати, представлені у статті, є обґрунтованими як з теоретико-методологічного, так і з концептуально-аналітичного погляду. Їхня достовірність і наукова валідність забезпечуються послідовним застосуванням міждисциплінарного філософського підходу, що поєднує методи герменевтичного аналізу, філософії мови та нормативної етики.

По-перше, обґрунтованість висновків щодо трансформації моральних понять у воєнному дискурсі базується на аналізі мови війни як цілісного смислотворчого середовища, а не як сукупності ізольованих лексичних одиниць. Застосування герменевтичного підходу дало змогу показати, що зміни у мовному вжитку мають системний характер

і відображають глибинні зсуви у горизонті морального розуміння. Це унеможливило редукцію отриманих результатів до ситуативних або стилістичних особливостей воєнної риторики та підтверджує їхню концептуальну значущість.

По-друге, результати щодо переосмислення відповідальності у воєнному контексті є обґрунтованими через аналіз дискурсивних механізмів колективізації та деперсоналізації моральної дії. Виявлені мовні конструкції необхідності, наказу та історичної неминучості розглядаються не як випадкові риторичні фігури, а як сталі форми легітимації дії, що мають чітко простежуваний етичний ефект. Це дає змогу дійти аргументованого висновку про зміну статусу морального суб'єкта в умовах війни.

По-третє, висновки щодо нормалізації насильства підтверджуються аналізом ефемістичних і технократичних мовних практик, які знижують афективне навантаження моральної оцінки. Обґрунтованість цього результату полягає у виявленні зв'язку між мовною формою та етичним змістом дії, що відповідає сучасним дослідженням дискурсивної етики та політичної філософії. Таким чином, показано, що насильство у воєнному дискурсі не лише виправдовується, але й концептуально переозначається.

По-четверте, результати аналізу трансформації поняття справедливості є науково виваженими завдяки розмежуванню універсалістських і партикулярних моделей моральної нормативності. Показано, що у воєнному мовленні справедливість дедалі більше функціонує як нарративна категорія, пов'язана з пам'яттю, ідентичністю та досвідом втрати, що дає змогу обґрунтовано говорити про зміну її нормативного статусу без заперечення самої ідеї справедливості.

По-п'яте, обґрунтованість висновків щодо бінаризації морального простору та екстерналізації зла підтверджується логічним аналізом воєнних дискурсивних опозицій «свій – чужий», «добро – зло», «жертва – ворог». Виявлено, що такі опозиції виконують функцію моральної орієнтації в умовах екстремального досвіду, однак водночас обмежують можливість рефлексивного морального судження. Це дає змогу дійти виваженого висновку про амбівалентний характер воєнної моралі.

Нарешті, твердження про довготривалі наслідки мовних трансформацій для післявоєнного морального простору є обґрунтованими завдяки концептуальному аналізу колективної пам'яті та публічного мовлення. Показано, що мовні схеми, закріплені під час війни, можуть зберігатися й після завершення збройного конфлікту, впливаючи на відновлення етичної чутливості та демократичного дискурсу.

Таким чином, отримані наукові результати є логічно послідовними, методологічно обґрунтованими та теоретично значущими, що дає змогу розглядати їх як вагомий внесок у сучасні філософські дослідження мови, етики та воєнного досвіду.

Отже, у статті обґрунтовано, що війна постає як граничний досвід, у конструкції якого мова функціонує як особливий дискурсивний режим, здатний трансформувати базові моральні поняття та етичні орієнтири. Показано, що мова війни не є нейтральним засобом опису реальності, а активно впливає на формування морального судження індивіда й колективної свідомості, визначаючи межі допустимого та виправданого.

Встановлено, що у воєнному дискурсі відбувається переосмислення відповідальності через зсув від індивідуальної моральної агентності до колективних і безособових форм її легітимації, а також нормалізація насильства шляхом ефемізації та технократизації мовлення. Обґрунтовано, що поняття справедливості в умовах війни набуває нарративно й ідентичнісно зумовленого характеру, тоді як бінаризація морального простору та екстерналізація зла спрощують моральну навігацію, водночас обмежуючи можливості рефлексивного етичного судження.

Сформульовано висновок, що мовні трансформації, сформовані в умовах війни, мають довготривалі наслідки для післявоєнного морального простору та можуть ускладнювати відновлення етичної чутливості й відповідального публічного мовлення.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків є поглиблений аналіз післявоєнних мовних практик та їхнього впливу на процеси моральної реінтеграції суспільства. Окремої уваги потребує дослідження взаємодії воєнного дискурсу з медіа- та цифровими комунікаціями, а також порівняльний аналіз мовних стратегій війни в різних культурних і політичних контекстах. Важливим є також подальше осмислення можливостей етично відповідального мовлення як чинника відновлення моральної агентності та демократичного діалогу в постконфліктних суспільствах.

Список використаної літератури

1. Агамбен Дж. Стан винятку / пер. з іт. Київ: Ніка-Центр, 2010. 160 с.
2. Арендт Г. Айхман у Єрусалимі. Звіт про банальність зла / пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2016. 416 с.
3. Вітгенштайн Л. Філософські дослідження / пер. з нім. Київ: Основи, 1995. 311 с.
4. Гадамер Г.-Г. Істина і метод / пер. з нім. Київ: Юніверс, 2000. 704 с.
5. Рікер П. Конфлікт інтерпретацій. Нариси з герменевтики / пер. з фр. Київ: Дух і Літера, 2008. 384 с.
6. Фуко М. Порядок дискурсу: лекція / пер. з фр. Київ: Основи, 2003. 96 с.
7. Arendt H. On Violence. New York: Harcourt, Brace & World, 1970.
8. Jaspers K. Die Schuldfrage. Heidelberg: Lambert Schneider, 1946.
9. Levinas E. Totalité et Infini. The Hague: Martinus Nijhoff, 1961.
10. Ricœur P. La mémoire, l'histoire, l'oubli. Paris: Seuil, 2000.

WAR AS A TEST OF LANGUAGE: THE TRANSFORMATION OF MORAL CONCEPTS IN WARTIME DISCOURSE

Liudmyla Voronovska

*National University of Civil Defence of Ukraine,
Educational and Research Institute of Civil Defence,
Department of Social and Humanitarian Disciplines
Onopriienka Street, 8, 18034, Cherkasy, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-2961-3516>*

The article is devoted to a philosophical analysis of the language of war as a specific discursive space within which a profound transformation of basic moral concepts and normative orientations takes place. The starting point of the study is the thesis that war should be understood not only as a socio-political event or a form of armed conflict, but as a limit experience that puts to the test the very possibility of stable ethical discourse. In this context, the language of war is examined not as a neutral instrument for describing reality, but as an active factor in shaping the moral judgment of both the individual and collective consciousness.

The materials presented in the study conceptualize the relationship between changes in linguistic usage conditioned by wartime experience and the rethinking of ethical normativity, in particular such moral concepts as responsibility, violence, justice, and evil. Special attention is paid to the analysis of how wartime discourse transforms the understanding of the subject of moral action, contributing to a shift from individual responsibility toward collective and impersonal forms of its legitimation. It is demonstrated that linguistic practices of war not only describe moral dilemmas but also structure the ways in which they are interpreted, often reducing the level of ethical reflection through appeals to necessity, orders, or historical inevitability.

The article offers a philosophical analysis of the processes of normalization of violence in wartime language, in particular through the use of euphemisms and technocratic formulations that alter the affective and semantic dimensions of moral evaluation. The transformation of the concept of justice under conditions of war is examined, showing how universalist ethical principles give way to the logic of retribution, collective memory, and identity-laden narratives. Particular attention is devoted to the phenomenon of the binarization of moral space, within which evil is personified and externalized, thereby simplifying moral navigation while simultaneously concealing the complexity of ethical decision-making.

The conclusions emphasize that linguistic transformations caused by war have long-term consequences for the post-war moral landscape, affecting the restoration of ethical sensitivity and the possibility of responsible public discourse. The article substantiates the need for critical reflection on the language of war as a prerequisite for moral reconstruction in post-conflict society.

Key words: language of war; wartime discourse; moral concepts; ethical normativity; responsibility; violence; justice; collective consciousness.

Дата першого надходження статті до видання: 20.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026